

RITMIČKE FORME KAO PEDAGOŠKI POSTUPCI U REHABILITACIJI SLUHA I GOVORA

U prijašnjem klasičnom odgoju djece oštećena sluha, ritam kao i ritmičke vježbe mnogo su se koristile, polazeći od činjenice da su i te osobe osjetljive na ritam i da ga treba oživjeti i razraditi da bi odgoj takve djece bio cjelovitiji. Svako novorođenče, pa i gluho, donosi sa sobom potrebne dispozicije za ritam i intonaciju, kao i mehanizam za stvaranje glasova. Te se dispozicije ne razvijaju, jer ta djeca nisu u mogućnosti da primaju auditivne stimuluse, te ne dolazi do imitiranja ni vlastitih ni tuđih glasova. Zbog toga se naslijeđene dispozicije ne pretvaraju u n a k l o n o s t i koje bi osigurale razvijanje s p o s o b n o s t i da strukturiraju artikulirani govor jer se govor ne nasljeđuje, g o v o r se postiže dugotrajnom auditivnom i socijalnom stimulacijom okoline.

Iako se ritam mnogo koristio u odgoju djece oštećena sluha, bit će potrebno da iznesemo naša zapažanja o ulozi ritma u verbotonalnoj rehabilitaciji gluhih, gdje je glavni cilj rehabilitacije r a z v i j a n j e s l u h a i g o v o r a.

Ritmičke forme kao pedagoški postupci nalaze opravdano mjesto u verbotonalnom sistemu, jer sav ritam i sve ritmičke oblike koje dajemo u rehabilitaciji po verbotonalnom sistemu bezuslovno vezujemo uz cilj rehabilitacije. Da bismo djetetu oštećena sluha pomogli u strukturiranju govora, potrebno je učiniti ga receptivnim na razne govorne elemente, pa tako i na sam glas. Potrebno je dati o s n o v n e komponente govora, kao početne elemente rehabilitacije na kojima treba izgraditi čitav govor, a te osnovne komponente govora su strukturalni faktori r i t m a i i n t o n a c i j e. Te osnovne komponente u krajnjoj rehabilitaciji trebaju osigurati što prirodniji i što normalniji govorni izraz.

Lijep normalan govor očituje se ako u sebi uključuje vrednote govornog jezika, a to su intonacija, intenzitet, rečenični tempo i pauza kao akustičke vrednote, zatim gest — mimika i stvarni kontekst kao vizuelne vrednote. Akustičke vrednote direktni su odrazi realizacije kretanja i zvuka i nalaze se u cjelini ili djelomično pri ostvarenju svake riječi.

Dijete oštećena sluha artikulacijski, ritmički, dinamički i melodijski je izobličeno. Znači da je nužno u djetetu oštećena sluha stvoriti ritam i melodiju kako bi ono moglo slijediti auditivne stimulacije koje mu dajemo s ciljem da strukturira što ritmičniji i što melodičniji govor. Poznat je zakon u psihologiji da možemo primiti onaj stimulus koji potencijalno postoji i u mozgu. Dispozicije su anatomsko-fiziološke osobitosti nervnog sistema. Dijete oštećena sluha

ima potencijalno i ritamske i melodijske dispozicije te ga je potrebno samo dovesti do toga da prima auditivne stimulacije.

Za nas rehabilitatore koji radimo s predškolskom djecom oštećena sluha, djecom koja nikada nisu čula ni govorila, a treba da steknu slušne i lingvističke slike, nameće se pitanje: da li osim uha postoji i neki drugi put kao posrednik kod stvaranja »akustičkih slika« u mozgu. Koji je to put? Koji su elementi optimalni u početnoj stimulaciji, te koja su područja, odnosno koje frekvencije najpodesnije za početnu stimulaciju?

Čovjek normalna sluha čuje od 16 Hz dalje zračnim putem, a djeca oštećena sluha osjećaju ritam. Naše tijelo različito reagira na razne frekvencije. Osnovne su vibracije tijela od 8 do 15 vibracija u sekundi. Ritam i intonacija prenose se preko niskih i vrlo niskih frekvencija. Ritam i intonacija, sa svoje strane, realiziraju se u diskontinuitetu frekvencija, vremena i intenziteta.

Ono što se oko nas zbiva kao kretanje čak i u sekundama ne polazi neosjetno mimo nas, ono utječe na reakcije našeg mozga i to daje bazu našem životu. Zvuk promatramo kao rezultat pokreta, i to određenih pokreta u sekundi. Naš mozak različito odgovara na različite pokrete. Pokret je uvijek u ovisnosti o vremenu i sklopu vremena.

U verbotonalnom sistemu dajemo veliku važnost niskim tonovima jer je tijelo najosjetljivije na 8 do 15 vibracija u sekundi. Razni dijelovi tijela osjetljivi su različito na razne frekvencije, ali je svaki dio tijela uvijek najosjetljiviji na najniže frekvencije. Kada se radi o praktički potpunoj gluhoći, tijelo preuzima ulogu transmittora; što je uho kao slušni organ jače blokirano, to je tijelo više deblokirano.

Ritam se sa svoje strane najbolje prenosi niskim frekvencijama, te je tijelo medij koji prenosi ritam a mozak ga prima. Mozak reagira cjelovito, po svojim zakonima strukture, a ne dio po dio. Sve je tako podvrgnuto percepciji. Tijelo djeteta oštećena sluha postaje stimulator, jer je sposobno da primi i prenese niske frekvencije koje mogu učiniti osjetljivijim više frekvencije ljudskog glasa.

»Ne učimo osjete, već učimo mozak« tvrdi francuski psiholog Chauchard.

Zašto se govorna brojalica smatra u verbotonalnoj metodi kao jedna od optimalnih mogućnosti percipiranja govornih glasova?

Verbotonalni sistem polazi sa stanovišta da treba početi rehabilitaciju sluha i govora od relativno optimalnih mogućnosti percipiranja govornih glasova, jer dijete, koje nije nikad govorilo niti čulo, treba da počne slušati. Dijete oštećena sluha treba da stekne slušne i lingvističke slike. Ritam i intonacija su najpodesniji faktori u buđenju osjetljivosti na zvuk. Brojalica se izgovara vrlo ritmično, obično u jednakom tempu s raznolikom intonacijom. Brojalica sadrži one elemente koji su neophodni u prvom stimuliranju, a to su ritam i intonacija. Kako je brojalica sastavljena od govornih elemenata, teksta iracionalnog ili sa smislom, to je podesna kao sredstvo rehabilitacije kojoj je cilj govor. Svaka riječ ima svoj ritam, svoje vrijeme, koje je rezultat same riječi. Čitava brojalica ima svoj ritam koji je rezultat čitave te strukture, a taj ritam može biti ujednačen ako je brojalica sastavljena kao npr. u brojalici . . . engele, bengele, bakva či . . . , muzički: tateti tateti tate ta , a sve

realizirano s jednakim vremenskim trajanjem. Upravo taj način jednog vremenskog realiziranja raznolikog ritma brojalicu približava muzičkom ritmu.

Ritam je po **Guberini** arhitektonski element, arhitektonsko građenje i arhitektonski rezultat jezičnog izraza — materije — koja se osniva na mnogostrukosti i višeslojnom značenju vrednota govornog jezika i riječi koje nužno prolaze kroz vremenske periode i prostorne isječke.

Willems definira ritam kao uvjetovanost, odnos između pokreta i reda. Pokret ne može postojati bez snage i života koji mu daje egzistenciju, ni bez materije po kojoj se on otkriva u nama. Red je ovisan o mozgu koji naređuje, kao i materiji koja treba da bude sposobna da se organizira. Dijete oštećena sluha posjeduje urođene ritamske i melodijske dispozicije koje će upravo preko pokreta trebati oživjeti u njemu, da tako produženi ritam iskoristimo kao bazu za govorni izraz. Potrebno je dakle obuhvatiti fizički, fiziološki, emocionalni i mentalni ritam kao jedan zajednički životni elan.

Kako metodske postaviti brojalicu u radu s djecom oštećena sluha? U svakodnevnoj igri »lovica«, »skrivača«, normalno se dijete prije početka igre služi tekstom brojalica da se odredi početnik u igri. Autor brojalica je samo dijete. Prebrojavajući se dijete izražava ritam služeći se pokretom i govorom, i oblikuje tekst koji je često iracionalnog karaktera jer je dijete u svom stvaranju nošeno pokretom i zvukom.

U radu s djecom oštećena sluha koristimo i originalne dječje brojalice, jer smo tako sigurni da im dajemo ritam adekvatan djetetu i njegovim mogućnostima primanja i izražavanja. Igra »prebrojavanja« ima cilj da priviknemo dijete oštećena sluha na pažljivo udjelovanje u toj igri i da mu na nenametljiv način približimo slušanje koje treba da mu se razvije.

Drugi tip brojalica koje koristimo u radu s djecom oštećena sluha jesu one koje sami nastavnici komponiraju prema originalnim dječjim ritmovima, s tekstovima koji predstavljaju male situacije, radnje, a koje trebaju naši đaci usvojiti i govorno i pojmovno. Brojalica nam, dakle, služi kao stimulacija za razvoj sluha, jer je potrebno mozak stimulirati u određenom tempu koji odgovara normalnom tempu slušanja, jer tempo primanja uvjetuje i tempo emitiranja. U lancu slušanje-artikulacija vrlo je važan moment u kakvom tempu zadajemo neke govorne cjeline. Vidjeli smo kako je ritam rezultat jezične materije neke strukture. Nije svejedno da li su ti ritamski odnosi četvorosložni ili dvosložni ili pak jednosložni. Ako nam je cilj da nam dijete oštećena sluha nakon takve stimulacije ponovi, tj. imitira zadano, onda moramo brižljivo pripremiti i razraditi takve ritamsko-fonetske cjeline, da nam dijete i uzmgne dati adekvatan odgovor. Drugim riječima, potrebno je razraditi »ravnotežu artikulacije«. Slušanje ritmičkih cjelina omogućuje mu da osjeti trajanje, vrijeme riječi, a sam ritmički element u djetetu izaziva i potrebu za ritmičnom artikulacijom.

Muzički je ritam vrlo određen u smislu trajanja, a isto tako i u pogledu naglašenih i nenaglašenih dijelova doba. Govor, iako nije tako strogo određen, uključuje u sebi izmjenjivanje u pogledu napetosti i opuštanja. Naš je prvi zadatak u početnom radu s djecom oštećena sluha, kojoj rehabilitacijom osiguravamo govor, da preko slušanja zvučnih stimulacija, pokreta i ritma osiguramo opuštenost, da izbjegnemo kočenje, ali ne labavost, jer će biti potrebno

osvjestiti opuštanje da bi po volji mogli dobiti potrebnu napetost. Poznato je da su potrebne vježbe za sve vrste mišića, pa tako i za vokalne.

Muzičkim tonovima uspijevamo korigirati djeci oštećena sluha preduboki ili previsoki registar. Kada se radi o djetetu koje je već fiksiralo dubok registar, uspjeli smo izvršiti njegovu korekciju ako smo zahtijevali neku riječ svaki put na drugoj visini muzičke ljestvice. Na taj smo mu način uz visinsku optimalu davali i optimalu veće napetosti, što je uvjetovalo da se dijete korigira. Takve vježbe treba vršiti kroz duži period da se u djetetu uzmogne čvrsto fiksirati nova registarska boja.

U muzičkom pogledu prva doba takta najjače je naglašena. Ako je neka pjesma u dvodobnoj mjeri, onda je prva doba jače naglašena, dok je druga doba nenaglašena, odnosno, ako se radi o pjevanom tekstu, riječi koje padaju na tešku dobu bit će jače istaknute. Zapazili smo i u radu s djecom oštećena sluha da postižemo različite rezultate ako jednu riječ donesemo na tešku ili laku dobu. Tako smo npr. zapazili da mnogo lakše postignemo dobar izgovor konsonantskih skupina kada je takva riječ na lakšem dijelu. Npr. »ustale djevojke« izgovarali su »us-tale djevojke« teže od »djevojke ustale« itd. Afektivan način donošenja takvih rečenica pridonosi boljim govornim realizacijama.

Kako je glas samo rezultat pokreta, verbotonalni sistem koristi također ritmičke forme pokreta u raznim varijantama: imitaciju prirodnih pojava ili radnje uz ritmičko slušanje, ritmičke vježbe kao pripremu za produkciju ili korekciju govornog glasa, ritmički pokret u funkciji produkcije glasa.

Što djetetu može naročito pomoći da stvori svijest o proticanju vremena?

Kada govorimo o vremenu moramo voditi računa o fizičkom, fiziološkom, afektivnom i mentalnom vremenu. Muzički govoreći, svijest o vremenu, mjeri, ritmu ne nalazi se u intelektualnim podacima, već u jednoj realnoj senzaciji trajanja u vremenu. A ta senzacija, na primjer trajanje jedne minute, ne može se dobiti ni mozgom, ni samom emotivnošću već stvarnim tjelesnim pokretom.

Pokret i nije samo prvi uvjet u manifestiranju ritma, već je potreban i za svijest o trajanju. Znači, ni sama emocija ni racio ne mogu dati senzaciju o proticanju vremena, već samo tjelesni pokret i motorna imaginacija. A ta motorna imaginacija ima svoju materijalnu bazu u različitim pokretima prirode a naročito onih u ljudskom tijelu.

Nas će interesirati afektivno vrijeme koje je isključivo subjektivno, direktno podloženo pokretu i rehabilitaciji gluhih. Naše iskustvo potvrđuje ove misli: naša djeca, oživljena pokretom danog ritma, proživljavala su vrijeme danih govornih cjelina najbolje kad su ih pratila pokretom, te ih još osvjestila muzičkim ritmom.

Primjer:

Tik tak tik tak
kuca kuca stari sat
tika taka tika taka
kuca kuca mali sat

Ako djetetu dajemo da sluša više puta jednu brojalicu u kontinuitetu govorno ili pjevano, stavljamo dijete u stanje napetosti u smislu pažljivog slušanja i primanja danih zvučnih stimulacija.

Trajanjem, dakle, brojalice u cjelini, dano je vrijeme u kojem je ritam riječi komponirao tu cjelinu. S tako danim jednakim vremenom unutar te cjeline, a doživljen pokretom i govorom (pljeskanjem o dlan ili njihanjem čitavog tijela), stvarala se predodžba o trajanju vremena jedne riječi. Jedna riječ kao jedinica nosi u sebi snagu napetosti i opuštanja, gdje je početak vezan uvijek u smislu težine, a drugi dio opuštanja (ali ne u smislu pauze). U ritmičkoj snazi koja kontinuirano teče od početka do kraja brojalice nalazi se potencijalna priprema u lakšem dijelu izgovorene riječi, prema opet jačem dijelu slijedeće riječi. Pa i kada se radi o pauzi, dijete je vremenski može doživjeti tako da je ona utkana u samoj brojalici.

Primjer:

eci peci pec
ti si mali zec
a ja mala vjeverica
eci peci pec

To znači da dijete kod »peci« prekida. Naprotiv, i u toj se pauzi osjeća daljnja snaga i priprema za slijedeće do kraja.

Zajedno s brojalicama radi se motoričko imitiranje sadržaja brojalice, kao priprema za produkciju ili korekciju govornog glasa. Evo nekoliko primjera: »igra vlaka« se uzima da se postigne govorni glas -u-. Uz ritmičko slušanje djetete kružno imitira kretanje vlaka, a nastavnik stalno govori naglašavajući ritmičkim elementom trajanje glasa u u u u - u (govorno) je tu.

Ako je dijete starije dobi ili nagluho, onda je tekst bogatiji.

u u u
vozi mali vlak
u u u
sad je tu

Evo primjera za korekciju govornog glasa jednom drugom poznatom vježbom. Učili smo brojalicu **hura, hura, braco seku ljulja**. Odgovor jednog djeteta bio je huda, huda. Traženo je da imitira igru aviona, ranije uvježbanu. Ponovo je dan raniji tekst i dijete je vrlo korektno izgovorilo **hura**. Nije bilo potrebno djetetu reći gdje je pogriješilo. Dovoljno je bilo evocirati taj glas.

Ako se radi o ritmičkom izobličavanju kod težih riječi s konsonantskim skupinama, mnogo nam pomažu simboli muzičkog trajanja. Ako se radi o dvosložnim riječima poslužiti ćemo se simbolom za osminke — tate. Znači, ako djetete izgovara lo-p-ta trosložno umjesto dvosložno, stimulirat ćemo ga ritmom tate i ubaciti krivo izgovorenu riječ.

Tate tate lopta meni
tate tate lopta tebi

Na taj se način postiže dobra korekcija.

Mislim da ne treba posebno isticati da brojalice daju dobre rezultate u okviru teorije verbotonalnog sistema baš zato što se te brojalice uvijek slušaju i to posredstvom verbotonalne aparature. Kao što je poznato, aparatura efikasno prenosi frekvencije tipične za ritam.

RHYTHMICAL FORMS AS PEDAGOGIC TREATMENT IN REHABILITATION OF HEARING AND SPEECH

SUMMARY

The fundamental components of speech are the structural factors of rhythm and intonation.

Rhythm and intonation on their part are realized in the discontinuity of frequency, time and intensity.

Rhythm and intonation are transferred by means of low and very low frequencies to which the human body is sensitive.

The verbotonal system wich departs from the standpoint that the rehabilitation of hearing and speech should begin from the relatively optimum possibilities of perception of speech sounds, makes use of a variety of musical forms: (counting-out rhymes, musical tones, musical structures, emphatic sentences in stressed rhythmical form.

As voice is only the result of motion, the Verbotonal System makes also use of rhythmical forms of movement in different ways: imitation of natural phenomena, or activities with rhythmical listening: rhythmical exercises as preparation in the production or correction of speech sound, rhythmical movement in the function of sound production.

As the verbotonal system rehabilitates hearing, all rhythmical forms are conveyed by the auditory way.

They are, therefore, received in an auditory way and influence the development of sound perception, especially speech sound as well as the best production of speech sound.

Research has given the following results:

1. The counting-out rhyme as expressive rhythmical means enables the deaf children to achieve a very good dynamic pronunciation.

2. The correct pronunciation of the counting-out rhyme increases the tenseness and thus sound intensity is achieved. To accomplish as correct a pronunciation as possible of more difficult words it is necessary from the musical point of view to put them in various time, where sometimes if more tension is necessary strong time will be more convenient than weak time (baby dear or dear baby).

3. The child can with such education and re-education conciously apply also intonation thanks to the organized ability for perceiving rhythm and melody.

The fact that a deaf child can accept a musical stimulus that gives it pleasant emotions, is important cognizance to us, because through such education we help him to form integrity of personality.